

IEPAZĪSTI TUKUMA PILSĒTU UN VĒSTURI PASTAIGU MARŠRUTS

Tukuma vecpilsētu esam pieraduši skatīt kā vēstures un pilsētbūvniecības pieminekli, priecājušies par vecajām saglabātajām ēkām, to skaistajiem rotājumiem un ziediem pie logiem. Novembrī - Patriotu mēnesī - piedāvājam izstaigāt vecpilsētu un iepazīt Neatkarības kara notikumu vietas.

PAR BRĪVĪBAS CĪŅĀM TUKUMĀ 1919. GADĀ

Latvijas Neatkarības kara sākumposmā, 1919. gada janvārī, P. Stučkas valdības militārās vienības iekaroja lielāko daļu Kurzemes. Baltijas landesvēra vienības, kas atbalstīja K. Ulmaņa valdību, tikai 1919. gada februāra vidū spēja mainīt situāciju Kurzemē. 13. februārī landesvēra vienības atbrīvoja Kuldīgu, bet 24. februārī – Ventspili.

1919. gada 3. martā Kurzemes frontē sākās apvienotā vācu un Baltijas landesvēra (vācbaltiešu, latviešu un krievu vienību) karaspēka plašs uzbrukums Sarkanajai armijai, kurā taktiskas kļūdas dēļ krita O. Kalpaks.

Vienu pēc otras no lieliniekiem atbrīvoja lielākās apdzīvotās vietas: Saldu – 10. martā, Talsus – 14. martā, Tukumu – 15. martā, Jelgavu – 18. martā. 1919. gada 15. martā Baltijas landesvēra brīvprātīgajiem izdevās ienākt Tukumā, arī panākt un atbrīvot 108 ķīlniekus, kurus lielinieki no Tukuma cietuma kājām dzina uz Rīgu.

16. martā notika 18 lielinieku terora upuru apbedīšana masu kapā Tukuma Kalna kapu dienvidu daļā un pateicības dievkalpojums Sv. Trīsvienības Tukuma luterāņu baznīcā, ko vadīja landesvēra karavīru izglābtie mācītāji Magnuss Fleišers (1856–1933) un Rudolfs Gurlands (1886–1947).

Drīz vien atsākās lielinieku uzbrukums un viņi atgriezās pilsētā. Tikai 1919. gada 22. martā landesvēra vienībām izdevās atkarot Tukumu. Atbrīvojot pilsētu, šajā dienā krita 12 Baltijas landesvēra brīvprātīgie. Pavisam kaujās par Tukuma un novada atbrīvošanu no lieliniekiem krita vai no ievainojumiem lazarētēs mira 56 Baltijas landesvēra brīvprātīgie.

PASTAIGU MARŠRUTA OBJEKTI

1. STACIJA TUKUMS 1

Dzelzceļš pirms 100 gadiem bija viens no nozīmīgākajiem un ātrākajiem satiksmes veidiem, kā pārvietot kara tehniku un karavīrus. Dzelzceļa satiksme bieži vien civiliedzīvotājiem bija liegta. Par Brīvības cīņu notikumiem Tukumā 1919. gada 22. martā savās atmiņās landesvēra triecienvienības lazaretēs brīvprātīgais Harijs Lecmans (Harry Letzmann) rakstījis šādi:

„Aizmugures dienesti bēga no pilsētas, visas izejas no pilsētas jau bijušas noslēgtas, un bēgošajiem bija jāizlaužas cauri ugunij. Bet karavīri cīnījies līdz pēdējam. Vēl lielāks sajukums izcēlies, kad Cimmermaņa rota, kurai bija uzbrukts Šlokenbekā, atkāpās uz Tukumu, tā nokļuva abu pretinieku krustugunīs. Zaudējumi bija lieli, bet landesvēristi lielniekus tomēr atsītuši atpakaļ, sagādādami zaudējumus arī viņiem. „Kā pēdējā pie austrumu stacijas (Tukums I) nīknās dusmās vēl kāvās sapieru rota: rokas granātas, pistoles, karabīnes – viss noderēja, īsts raganu katls. Tad mēs bijām glābti.”

Muzeja krājumā ir foto ar stacijas izskatu pēc karā nodarītajiem postījumiem.

2. PILS IEĻA 16

Uz Pils ielu vienmēr esam skatījušies kā uz vienu no greznākajām vietām pilsētā. Ēkas fasādi rotājošās detaļas izceļas uz citu ēku fona. Taču 1919. gadā te īsu brīdi atradusies Baltijas landesvēra avīzes *Brīvprātīgais* (Der Freiwillige) redakcija un spiestuve. Pavisam iznāca septiņi numuri, pirmais – 1919. gada 7. augustā. Avīze iznāca divreiz nedēļā. To par 40 kapeikām varēja saņemt landesvēra viesnīcā, triecienvienības ēdnīcā, kā arī O. Zeldova drukātavā vai Birzgala grāmatnīcā.

3. PILS IEĻA 9

Ēkā, šķiet, visos laikos pastāvējusi viesnīca. 1919. gadā tajā Baltijas landesvēra karavīru viesnīcu vadīja vācbaltiešu rakstniece Mia Muņjē-Vroblevska (Munier-Wroblewski, 1882–1965). Zināms, ka 1917. gada februārī-martā šajā viesnīcā mitinājusies vācu karaspēkā ietilpstošā somu jēgeru vienība, kurai Tukumā 6 nedēļu garumā notika kara mācības.

4. BRĪVĪBAS LAUKUMS 12

Šajā namā 20. gadsimta sākumā atradusies gan iebrauktuve, gan alus tirgotava. Pēc nostāstiem I Pasaules kara laikā, kad Tukumā uzturējušies somu jēgeri, tie šo vietu apmeklējuši, jo brīvo laiku labprāt pavadījuši alus tirgotavā, baudot desinās un skābus kāpostus. Zīmīgi, ka 20. gs. beigās šādu ēdienu te varēja dabūt atkal, kas ir patīcis somu tūristiem. Jāpiebilst, ka, lai arī somu jēgeri karoja vācu armijas pusē, viņu militārā pieredze, kas veidojās kaujās te, Latvijā, bija arī vienlaikus somu nacionālās pašapziņas viens no veidošanas stūrakmeņiem un kalpoja par neatkarīgas Somijas valsts izveides pamatu.

5. BRĪVĪBAS LAUKUMS 19

Tukuma policijas ēkas precīzs celtniecības gads nav zināms, taču 1839. gadā tā jau bijusi uzcelta. Tā plānota kā administratīva celtnie ar iekšējo pagalmu cietumnieku pastaigām, tātad - cietums. 1919. gadā ēku kā cietumu izmantoja arī lielinieki. 1919. gada 9. janvārī Baltijas landesvēra vienības uzbruka Tukuma cietumam, par ko ir saglabājušās elpu aizraujošas triecienvienības kaujinieka Klauša Grimma atmiņas:

„Komandieris pirmais drāžas cietumā. Es aiz viņa. Kāds zellis pazemīgi steidzas pēc atslēgām. Pa stikla lauskām un asins pēdām cauri stingrām restēm ejam uz kamerām. Šaurajā koridorā mēs klūpām pāri kādam mirušajam, kas ar izplestām rokām guļ uz mutes. [...] Atslēga čīkst: nožēlojamie plūst laukā no piesmakušajām, netīrajām kamerām. Gavilēdami, elsodami viņi iekrīt mūsu rokās un te – es netīcu savām acīm – divi nosirmojuši vīri apķeras viens otram ap pleciem un sāk, prieka asarām ritot pār vaigiem, šūpojošā taktī dejot! Neaizmirstams skats: šaurais, zemais velvētais koridors, drausmīgās kameras ar to aizrestotajām gaisa lūkām, no prieka pa pusei ārprātīgais atbrīvoto bars, lielinieku līķi lielākā asins peļķē, bālais sveču apgaismojums, to drūmie gaismas stari raustīdamies slīd pāri sejām, kailajiem mūriem un gludajām akmens flīzēm un – tā vidū abi dejojošie vecīši! Nākošajā rītā pašā agrumā ieslodzītos – 16 skaitā – bija paredzēts nošaut.”

6. LIELĀ IEĻA 1

Bijušais Tukuma Viesīgās biedrības nams atklāts 1902. gadā un tolaik bijis viens no greznākajiem namiem pilsētā. 1919. gada 22. novembrī notika Tukuma atbrīvošana no bermontiešiem. Atkāpšanās brīžos bieži vien aizejošās armijas daļas iznīcina stratēģiski svarīgus punktus, un tā arī notika 1919. gadā: atkāpjoties no Tukuma, bermontieši saspridzināja radiostaciju, kas atradās Viesīgās biedrības namā, un pajūgos aizveda salaupītās mantas. 22. novembra atbrīvošanas kaujās piedalījās 9. Rēzeknes kājnieku pulks, kuru komandēja Ludvigs Bolšteins. Viņa piemiņas muzejs atrodas Matkules pagastā.

SVINĒSIM SVĒTKUS KOPĀ, BET DROŠI!

7. HARMONIJAS IEĻA 7

Ēku 19. gadsimta 80. gados būvējis Tukuma apriņķa mirtiesnesis barons Pauls fon der Recke (1842–1917), un 1890. gadā tā piederējusi Tukuma apriņķa galvenajam ārstam un goda mirtiesnesim Nikolajam Jorbanam (Jorban, 1861–1917). No 1940. gada ēka bija Latvijas bankas īpašums, un banka tajā atradās līdz 1997. gadam. Šodien šo ēku zinām kā Tukuma Mākslas muzeju. Savukārt 1919. gadā šis pilsētas rajons bijis tāds kā armijas lazaretis kvartāls. Tagadējā muzeja ēkā 1919. gada martā, aprīlī un maijā atradās Baltijas landesvēra lazarete.

8. HARMONIJAS IEĻA 8

Vecajā namiņā uz Harmonijas un Jaunās ielas stūra 1919. gadā atradās landesvēra karavīru zobārstniecība. Par to liecina Baltijas landesvēra virsštāba dienas pavēle Nr. 60, Tukumā 1919. gada 12. aprīlī:

“Zobu ārstēšanu no 10. aprīļa līdz zobārstniecības punkta izveidošanai Baltijas landesvēra lazaretē ir pārņēmusi zobārste Keilnane (Keilnann) Tukumā, Harmonijas ielā 8. Pieņemšana no deviņiem līdz vieniem un no trijiem līdz četriem.”

9. HARMONIJAS IEĻA 10

Šis nams izskatās pēc vienkāršas 19. gadsimta ēkas, kurā reiz atradušies dzīvokļi. Taču arī tas 1919. gada aprīlī pārtapa par Baltijas landesvēra lazaretis vietu. Baltijas landesvēra virsštāba 7. aprīļa dienas pavēle:

„Māja Harmonijas ielā 10 ir līdz 8. aprīlim pulksten astoņiem priekšpusdienā jāatbrīvo lazaretis ierīkošanai.”

10. LIELĀ IEĻA 6

Ēkā, kuru varam apskatīt pēc Z. A. Meierovica pieminēta atklāšanas un laukuma izbūves, reiz atradusies viena no Tukuma viesnīcām – iebrauktuvēm. Dažādas 1919. gada notikumu dalībnieku atmiņas liecina, ka arī šajā viesnīcā uzturējušies karavīri, proti, te atradušās Tukuma jātnieku vienības kazarmas.

11. LIELĀ IEĻA 12

Lielās un Dārza ielu krustojumā, kas šodien tāds dzīvojamais kvartāliņš vien izskatās, 1919. gada atradies armijas noliktavu rajons. Kas attiecas uz šo ēku, tad vēstures avotos uztiets, ka pirms došanās uz Latgales fronti septembrī te novietota Baltijas landesvēra Barta artilērijas baterijas štāba bagāža.

12. LIELĀ IEĻA 14

Arī šajā ēkā 1919. gadā atradusies landesvēra armijas noliktava, jo Baltijas landesvēra virsštāba 1919. gada 29. marta dienas pavēle Nr. 47 skan sekojoši:

“Trūkstošo munīciju: rokas granātas, mīnas u. c. var saņemt munīcijas noliktavā Tukumā, Lielajā ielā 14 pie munīcijas noliktavas virsnieka aizvietotāja Morgenšterna (Morgenstern). Izsniedz katru dienu no astoņiem līdz vieniem un no trijiem līdz pieciem.”

13. LIELĀ IEĻA 17

Te 1919. gada vasarā atradusies Baltijas landesvēra karavīru kafejnīca kopā ar naktsmītni. Kafejnīca bija atvērta no astoņiem rītā līdz astoņiem vakarā. Kafija un maizītes bija dabūjamas visu dienu, bet siltas vakariņas – no sešiem vakarā. Turpat bija atvērta landesvēra viesnīca virsniekiem un ierindas sastāvam, tās mājastēvs bija pulkvedis fon Struve.

14. LIELĀ IEĻA 27

1919. gada vasarā te tika atvērts landesvēra kinoteātris. Kinoseansi notika darbdiēnās piecos, bet svētdienās – divos pēcpusdienā. Kā viena no filmām, kas izrādīta kinoteātrī, vēstures avotos minēta vienu stundu garā filma „Baltijas landesvērs atbrīvo Rīgu no sarkanā terora”.

15. RAUDAS IEĻA 4

Ēkā 1919. gadā atradās pirts, kuru bija jāizmanto arī landesvēra karavīriem. Par to liecina Baltijas landesvēra virsštāba dienas pavēle 1919. gada 2. aprīlī:

“Mazgāšanās vannas pirti Tukumā, Raudas ielā 4, ir pieejamas brīvai lietošanai katras nedēļas pirmdienās, otrdienās, trešdienās un sestdienās no trijiem priekšpusdienā līdz sešiem pēcpusdienā. Atutošanu var bez tam veikt pirmdienās un trešdienās. Lai izvairītos no bezjēdzīgas gaidīšanas, slēgto formējumu mazgāšanās laiks savlaicīgi jājautā Tukuma komandantūrā. Par trīs vannu vienreizēju izmantošanu jāmaksā 0,75 markas. Pie atutošanas mazgāšanās vannā nevar izmantot.”

16. PASTA IEĻA 18

Šajā ēkā, kas sastāv no divām cieši kopā sabūvētām divstāvu ķieģeļu celtnēm, Latvijas Republikas laikā atradies Tukuma aizsargu pulka štābs. No 1926. gada te atradusies arī Tukuma-Talsu apriņķa policijas pārvalde.

17. STACIJA TUKUMS 2

Stacija Tukums II atrodas dzelzceļa līniju krustojumā. Te vilcieni kursē uz 3 pusēm: Rīgu, Jelgavu un Ventspili. Taču kara apstākļos satiksme ir bijusi ierobežota vai pat pārtraukta. Tā 1919. gada 19. aprīļa Baltijas landesvēra virsštāba pavēlē teikts, ka *“civiliedzīvotājiem ir aizliegts izmantot dzelzceļa līnijas Ugāle–Tukums un Tukums–Jelgava. Izņēmuma gadījumos var lūgt virsštāba atļauju”*. Maijā vilcieni uz Ventspili un Sloku kursē tikai vajadzības gadījumā. 1919. gada 9. maijā Tukumā – Tukums II stacijā ieradusies Mēdema (artilērijas) baterija un bruņuvilciens (iespējams no Jelgavas).

18. DURBES PILS

1919. gada vasarā Durbes pilī atradās Baltijas landesvēra 1. lazarete, kuru pēc galvenā ārsta norādījumiem iekārtoja brīvprātīgā virsmāsa Elizabete fon Hiršheida (Hirschheydt, 1898–1945), saukta par Lizi. Par viņu ir īpašs stāsts: jauno un enerģisko virsmāsu iemīlēja brīvprātīgais vācu ārsts Dr. Alfreds Trosts (Trost, 1891–1953), kas šajā lazaretē strādāja. No tā laika saglabājusies tikai viena fotogrāfija, kas tapusi uz pils parka terases pie lauvām, bet stāsts ir ierosinājis Tukuma muzeju uzņemt īsfilmu “Lizī stāsts. 1919” (skatāma Tukuma muzeja YouTube kontā) un izveidot izstādi “Par Dzimteni un Latviju. 1918–1920” par zemessardzes veidošanos un ieguldījumu Latvijas Neatkarības karā un lazaretis darbību Durbes pilī.

Pastaigu maršruts tapis pēc Tukuma muzeja rīcībā esošajām vēstures liecībām. Par apskates objektu karti pateicamies karšu izdevniecībai Jāņa sēta.

